योजनं तत्रातिपाताद्दिनेति शेषः। अत्रैव विषये अवनः "प्राजापत्यद्वयं गोहत्याप्रायश्चित्तं रोधनबन्धनमोक्षवधे पादहत्या नखानि रोमाणि शिखावर्जं वपनं त्रिवर्षं गवानुगमनं सहशयनं सुमहत्तृणानि दद्याच्च चारयेत् प्रतान्ये ब्राह्मणभोजनमिति"। रोधनबन्धनयोर्मध्य इत्यादेरयमर्थः रोधनिमित्तवधे प्राजापत्यस्य पादः प्रायश्चित्तं नखच्छेदनमात्रम्। बन्धननिमित्तवधे प्राजापत्यस्य द्वौ पादौ नखानां रोम्णाञ्च छेदनम्। मोक्षनिमित्ते च वधे प्राजापत्यपादत्रयं नखरोमशिखावर्जमेवच्छेदनञ्च। दण्डादिप्रहारवधे सम्पूर्णं प्राजापत्यम् नखरोमशिखाच्छेदनञ्च इति। एतद्विषय एव जिताक्षराधृतं संवर्त्तवचनं तदीयवाक्यत्वात् तद्यथा "पादेऽङ्गुलीभवपनं द्विपादे ह्यङ्गुलीरपि च। त्रिपादे च शिखावर्जं सशिखन्तु निपातने"। अत्र प्राजापत्यस्य पादादित्वे किं मानमिति चेत् पराशरवचनम् "रोधने तु चरेत् पादं बन्धने चार्द्धमेव हि। मोक्षणे पादहीनं स्यात् प्राजापत्यं निपातने"। "कृच्छ्रमप्यनतात्मने" इति वार्द्धमत्वात्। दण्डोऽत्र हस्तप्रमाणो ग्राह्यः। तदधिके तु द्विगुणप्रायश्चित्तविधानात्। यथा अङ्गिराः "अङ्गुष्ठमात्रः स्थौल्येन बाहुमात्रः प्रमाणतः। दार्ढ्ये च वपसायत्र दण्ड इत्यभिधीयते"। "यस्यादूर्द्ध्वप्रहारेण यदि नां विनिपातयेत्। द्विगुणन्तु भवेत्तत्र प्रायश्चित्तमिति स्थितिः"। वपसायः वपत्रः। एतद्वचनविषय एव अवनोक्तप्राजापत्यद्वयमिति एतन्नाज्ञानतः यथा दक्षस्मृतिः "पादस्तु रोधवधे कृच्छ्रार्द्धं बन्धनातने। अतिबाधे च पादोनं कृच्छ्रमप्यनतात्मने"। अज्ञानस्य स्त्रीबालयोरल्पत्वम्। वैमनस्याने तु प्राविकमरणं ज्ञात्वा प्रदत्तस्य चान्द्रायणपादादिकम्। यथा हारीतः "नाथाच्छेदमहाशेषु कर्णच्छेदनबन्धने। अतिदोहातिभाराभ्यां कृच्छ्रं चान्द्रायणं चरेत्" इत्येति शेषः। कृच्छ्रं व्रतं तेन चान्द्रायणव्रतमित्यर्थः। इति मूलपाणिमहामहोपाध्यायाः। भवदेवभट्टैस्तु निपातने क्षुपादिषु इति व्याख्यातं तदपि युक्तं अन्यथा तत्र प्राजापत्यभयादिदर्शनस्य प्रायश्चित्तज्ञानध्वंसापत्तेः। "ब्रह्मादिभा तु कृत्वा नां मानवं व्रतमाचरेत्। दोषादिभा त्वाङ्गिरसायाज्ञवल्क्योक्तमेव चेति" इत्यत्रमुक्तं तत्र ब्रह्मादिपदाभ्युक्तिशोभुक्तमुक्तविधान्यादीनां प्राविकमरणानां लक्षणम्। दोषादिनेति यथा

यथाशक्तिनिमित्तमात्रस्य, बन्धादेरिति मूलपाणिव्याख्यानराज्। तत्राक्षिपातनपरम् उभयपरम्। एतच्च रात्रौ रक्षार्थं रोधबन्धनव्यतिरिक्तविषयम्। "सायं संयमनार्थन्तु न दुष्ट्रोधबन्धयोः" इति अङ्गिरोवचनात् बन्धने मिताक्षरायां विशेषमाह व्यासः "न नारिकेलैर्नच माषतालैर्नचापि मौञ्जैर्नच बन्धहृद्भिः। एतैस्तु गावो न हि बन्धनीया बद्धा तु तिष्ठेत् परशुं गृहीत्वा। कुशैः कार्यैच बध्नीयात् स्थाने दोषविवर्जिते"। निमित्तिशब्दे वक्ष्यमाणे मन्यूत्पादनद्वारा रक्षणे च।

निमित्तविद् त्रि॰ निमित्तं शकुनं शुभाशुभसूचकं जानाति वेत्ति विद्–क्विप्। निमित्तज्ञे दैवज्ञे शेषच॰ निमित्तशब्दादयोऽप्यत्र। "निमित्तज्ञस्तपोधनः" रघुः।

निमित्तिन् त्रि॰ निमित्तमस्यास्ति इति। निमित्तयुक्ते। कार्ये प्रा॰वि॰ उक्ते २वधकर्त्तृभेदे च यथा "कर्त्ता च पञ्चविधः कर्त्ता प्रयोजकोऽनुमन्ता अनुपाहकोनिमित्ती चेति"। निमित्तिनमाह विष्णुः "अन्यायेन गृहीतस्तो न्यायमर्थयते तु यः। यद्दिष्टं त्यजेत् प्राणांस्तमाहुर्ब्रह्मघातकम्" तद्वचनं प्रो॰वि॰ उक्तं "उद्देश्यत्वे सति कर्त्तुर्मन्यूत्पादको निमित्ती" इति मन्यूत्पादने निमित्तमाह तत्रैव दक्षः॰ "गोभूहिरण्यहरणे स्त्रीसम्बन्धतेऽपि च। यद्दिष्टं त्यजेत्प्राणांस्तमाहुर्ब्रह्मघातकम्" दक्षस्मृतिः "प्रातिभिकफलार्थं कृतृणलार्थमेव च। यद्दिष्टं त्यजेत् प्राणांस्तमाहुर्ब्रह्मघातकम्। गोभूहिरण्यहरणे स्त्रीणां चैतद्गृहस्य च। यद्दिष्टं त्यजेत् प्राणांस्तमाहुर्ब्रह्मघातकम्। गुर्वर्थं पितृमातृर्थमात्मार्थमथ वा पुनः। यद्दिष्टं त्यजेत् प्राणांस्तमाहुर्ब्रह्मघातकम्" भट्टिमिश्रतमिति ज्ञात्वा पठितम् "आक्रोशितस्ताडितो वा धनैर्वा परिपीडितः। यद्दिष्टं त्यजेत् प्राणांस्तमाहुर्ब्रह्मघातकम्" अत्रोद्दिष्टेति सर्वत्र कीर्त्तनात् उद्देश्याभावे निमित्तितामात्रेच वधित्वं नास्ति अर्थादिहरणाक्रोशनताडनादीनां मन्युकारणानामुपात्तत्वादेतेषामभावे धनाद्यर्थं दण्डारोहणादिना ये म्रियन्ते (यदि मह्यं धनं न दास्यसि तदा दण्डारोहणेन मरिष्यामीति) तत्र कीर्त्तनमात्रेच निमित्तवधो नास्ति तथा च पठन्ति "अन्यस्मै यः कश्चित् द्विजः प्राणान् परित्यजेत्। तस्मै च तद्भवेत् प्राणं न तु कं परिकीर्त्तयेत्" अन्यस्मै चेति याज्ञवल्क्यादिकवाक्यस्य